

Csodatár

LATZKOVITS MIKLÓS: HOGYAN TANULTAM MEG KOPTUL?

Az elsőkönyves Latzkovits Miklóssal kapcsolatban még a látszatát is kerülni kívánom annak, hogy mint ismeretlenre csodálkozzam rá. Sőt, feltehetően elég jól ismerem a szerzőt, mivel évek óta együtt tanítunk a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Magyar Irodalom Tanszékén. Tudom, hogy kiváló latinista, a peregrinációs emlékkönyvek és a régi magyar dráma tudós kutatója, kinek – fiatal kora ellenére – hosszú évek óta neves szakemberek kérik ki véleményét irodalmi kérdésekben. Az sem volt titok előttem, hogy nemcsak tanulmányokat ír, hiszen a kilencvenes évek közepétől rendszeresen felbukkannak elbeszélései különböző irodalmi folyóiratokban, korábban főként a *Pompejiben*, később a *Tiszatájban*, a *Jelenkorban* és a *Holmiban*. S ezek bennem remek történetek, különös hangulatok és a megszólalás figyelemre méltó regisztereinek emlékfosztlányait hagyták maguk után. Ha a Szegeden alkotó írók közép-nemzedékét vette számba valaki, akkor a Darvasi Lászlóval és Hász Róberttel kezdődő sort gondolatban már évek óta Latzkovits Miklós nevével folytattam. Bár mindeztidáig önálló kötetet nem mondhatott a magáénak, a szerteheverő elbeszélések ígéretes prózáirónak láttatták.

S az elmúlt esztendőben megjelent *Hogyan tanultam meg koptul?* igazolta a várakozásokat. A kompozíció egysége, a sajátos elbeszélői pozíció, valamint a leleményes és erőteljes írói nyelv egyaránt figyelemre méltóvá teszik a könyvet és szerzőjét.

A kilenc elbeszélés gyűjteményének a *titok* a rendezőelve. Ez az az aranyfonál, amelyre Latzkovits Miklós felfűzte történeteit. A kilenc tökéletes szám, melyre – mint ezt Dante túlvilági útikönyvének megjelenése óta tudjuk – mind a „lent” és mind a „fent” épül, legyen szó a szenvedés bugyraitól vagy éppen az égi körökről. A kilenc az alapja, a tartópillére és a kupolája a világnak. A háromszor három a matematika mérhető és kiszámítható valósága, ugyanakkor – éppen ezért – maga a *rejtély*.

E kettősségnek kifejezője Latzkovits Miklós elbeszéléskötete. Hangsúlyozottan *kifejezője*, nem pedig értelmezője, és különösen nem megmagyarázója. A világban titokzatos dolgok történtek és történnek napjainkban is, erre próbálják felhívni a figyelmet a szerző történetei. Ezek hol az indiai, a zsidó és a korai keresztény hagyományokból építkező fabulák, hol „megbízható” forrásokból idézett esetek, máskor meg a közelmúltban, illetve a jelenben történtek tudósításai. Közös jellemzőjük a *megértés* már-már kimondhatatlan vágya, szinte fanatikus ismételtetése annak, hogy ha fáradhatatlanul számba vesszük a rejtélyeket, előbb-utóbb fellebbenhet a létezés titkának fátyla. Mintha valaki újabb és újabb szemüveget próbálna magára, mondván, csak így re-

József Attila Kör – Kijarat Kiadó
Budapest, 2001
96 oldal, 950 Ft

mélhető a rácsodálkozás megvalósulása. Mint bizonyos pointilista festők, akik azért cseppentették kitartóan a pontokat nap-nap után, mert feltételezték, hogy egyszer végre a megfelelő helyre teszik azokat. „Minden történet egy irányba futott. Jó volt látni” – olvasható *A mese előtt* című bevezető szövegben.

A kötet üzenete, hogy a *mondás* a lényeg, a beszéd. S ez nem kérdőjelezi meg az általános tapasztalatot, mely szerint a végső lényeg a hallgatás mélyén van, sőt, ellenkezőleg, átértelmezve-kiegészítve, megerősíti azt. Meggyőző erővel érzékelteti, hogy a létezés végső soron felfoghatatlan misztériumáról addig *kell* beszélni, amíg szavak nélkül is ugyanarra gondolunk. Ez az a beszédes csend, amely benyomásoktól, sejtelmektől és évezredes közös emlékektől súlyos. Ez az a beszédes csend, amely talán valóban törékeny, de bizonyosan nem üres, hiszen olyan, magas frekvenciájú rezgésekből áll, amelyek az ezredforduló emberének fogyatékos hallásával – már vagy még – nem érzékelhetők. Ennek ellenére igenis léteznek válaszok a végső kérdésekre, ezért keresni kell őket, kutatni fáradságosan, mivel komoly a tét. Vagyis Latzkovits Miklós könyvében visszajára fordul és ekképpen hangzik az elmúlt negyed században oly sokat emlegetett felismerés: amiről nem lehet hallgatni, arról beszélni kell.

A válaszok körülöttünk vannak, a már megtörtént eseményekben rejlenek, illetve a szüntelenül történőben, „csupán” fel kellene ismernünk őket. S mindehhez a *mese*, tehát a gyerek szemével látott világ lehet a kulcs. A modern embernek ugyanis döbbenetesen eltompultak az érzékszervei, melyek nélkül azonban elképzelhetetlen a *rácsodálkozás* képessége. A könyv kilenc – Salinger kultikus tisztelettel övezett elbeszélés-kötetét is idéző – története azt példázza, hogy végre (ismét?) meg kellene tanulnunk látni, hallani és tapintani. Latzkovits Miklós szövegei a Látás, a Hallás és a Tapintás példázatos meséi. A címelbeszélés csodagyereke szerint a betűk „igazi rajzok, csak éles szem kell hozzá, hogy lássuk ezt, és nekem, a gyermeknek, volt hozzá szemem”. Eredetiben olvassa Platón, folyékonyan beszél latinul és koptul, miközben kisegítő iskolába jár. S mindez a *Gulliverrel* kezdődött. Mint mondja: „Kinyitottam az első oldalon, és azonnal megláttam a hangokat, noha senki sem tanított rá. [...] Gyönyörű volt. De nem a szavak jelentése, hanem a látvány miatt”. S a *Túlvilági történetek*ben is a Látásról van szó, amikor azt olvassuk, hogy „akadnak azonban néha olyan pillanatok – csak nagyon ritkán, és talán nem is minden ember életében –, amikor megpillanthatjuk a titkot. Igen, bár rövid időre, de olykor a lélek is látható. [...] De, míg a tárgyak ismeretlen arcát felfedezni pusztán csak érdekes kaland, addig a lélek megpillantása kataritikus élmény. Az ember ilyenkor úgy érzi, ő maga a világ. A Nap, a tenger, a csillagok és a szerelem mind-mind ő maga”. Edith Franck különös biográfiája pedig a Hallás története. *A muzsik*us hősnője ugyanis bekötött szemmel is csálthatatlanul érzékelt maga körül a világot. „Elmondta, hogy az asztalon sorakozó palackokban milyen színű a bor, hogy hány cigarettacsikket hall a hamutartókban, hogy mit ábrázol a szomszédos raktárhelyiségben porosodó régi kép, hogy mennyi pénz lapul az emberek zsebében. [...] Edith Franck mindezt hallotta.” Eppen úgy varázslatos képesség birtokosa, mint Johann Alauda, aki a Tapintás mágikus erejével rendelkezik. Még kisfiú *A könyvfajító* címszereplője, amikor „bekötött szemmel, kezét a kendő alá csúsztatva »olvasott el« minden egyes [eléje tett latin és német nyelvű] kötetet, pontos címleírást s rövid szinopszist adva róluk”.

Valamennyien gyerekek, és máris emberfeletti hatalom birtokosai. Sem a környezetük, sem pedig ők nem tudják, hogy miként tettek szert e képességekre, melyeket keresztként cipelve botladoznak a Jelképek Erdejében. Érzékszerveik csodálatosan ki-

finomultak és bámulatosan összehangoltak. Szimbolikus történeteik meggyőző erővel érzékeltetik, hogy a látszat mögötti valóság csupán azon – mondjuk így – kegyelmi állapotban ködlik fel egy-egy ritka pillanatra, amikor egymásba csendül a szín, a hang és az illat. Tragikus sorsuk egyúttal azt is nyilvánvalóvá teszi, hogy e „látnokok” mind ezért óriási árat fizetnek. A „rejtélyes élete, szörnyű halála” ismételten feltűnő fordulata e szerencsétlenek bemutatásának. Áhítat és félelem veszi körül őket, csodálat és irigység, meg nem értettség és gyanakvás. Pusztulásukkal egy-egy lehetőség tűnik el örökre, melyet a csodára váró, de ostoba emberiség rendre elpazarol. E hősök valamennyien identitászavarral küzdenek, akik idővel éppen csodálatos képességeiknek tulajdonítják, hogy nem találhatják meg helyüket a világban. Tudásuk nehéz adománynak bizonyul, melyet a környezetük sem elvetni, sem kiteljesedni nem enged. Amíg mutatványnak látják tetteiket, érdeklődéssel tekintenek rájuk, ám, amikor természetesnek kellene elfogadni rendkívüli viselkedésüket, babonás félelemmel fordulnak ellenük. A zajos sikert az indulat hangoskodása váltja fel. Nem véletlen, hogy e különös alakok valamennyien a *csendet* áhítják. A tudás azon állapotát, amelyben már csak ők érzékelik mindazt, amire még vagy már képtelenek a homályos tekintetek, az érzéketlen ujjak és a tompa fülek. Johann Alauda „szerette a csendet, szeretett vagy legalábbis szeretett volna semmire sem gondolni, egyedül, magában lenni”. Edith Franck is a csendre vágyott, melyet az emberi fül számára érzékelhetetlen rezgésszáma hangokon kommunikáló rovarok között talált meg. Mindennél beszédesebb, hogy „számára a rovarok jelentették a csendet. »Ha valahol csendet hallok, tudom, hogy ott vannak« – mondta néha”. A kötet címelbeszélésének csodálatos kisfiúja pedig azért tanul meg koptul, mert ezen a nyelven szerinte „még magunkban sem kell kimondani a szavakat. Ez a végső pont, az utolsó állomás”.

Csoda és csoda. Latzkovits Miklós könyve valóságos csodatár, mely a szerző *tárgyilag* történetmondása révén válik borzongató olvasmánnyá. Szövegeiben a rendkívüli a hétköznapok unásig ismert díszletei között jelenik meg, és ezáltal a létezés egy csapásra felfoghatatlanul rejtelmessé válik. A mítoszok homálya, a múlt megnyugtató távollága és a jelen egyértelműsége e hitelesség látszatával körbeábrázolt írásokban súlyos sejtelmekkel terhes. A rendkívüliiről ugyanis nevesnek mondott emlékirók tudósitanak, ismert és ismeretlen személyek dokumentálják őket és létezőnek tetsző tudósok keresik a magyarázatukat. Ez utóbbiak ráadásul komolynak tűnő szakfolyóiratokban publikálják eredményeiket. Latzkovits Miklós nyilvánvalóan nagy gondot fordít arra, hogy szövegeinek narrátora *valóban* megtörtént esetek közreadójának látszék. Mindezt tudományos módszerességgel, körültekintő aprólékossággal, visszafogottan, de krónikás alapossággal, sőt, a kételyeinek is hangot adva teszi. Az olvasónak hamar olyan érzése támad, hogy Ráth-Végh István hatalmas kultúrtörténeti sorozatának valamely pótkötetét lapozza. Az ebben összegyűjtöttek is megannyi dokumentált csodának tűnnek. Olyan hihetetlen eseteknek, amelyeknek ugyancsak tanúi voltak, amelyeket kivizsgáltak és értelmezni próbáltak. Megmagyarázhatatlanságuk nem a leírtak valóságosságát vonják kétségbe, hanem az emberi értelem mindenhatóságát. A kilenc történet elbeszélője is bámulatos műveltség birtokosa, ám az általa elmondottak mintha folyton a – még vagy már – nem tudottak egekig tornyosuló (rom)halmára hívnák fel a figyelmet.

Latzkovits Miklós világában különös jelentőséget kap a nyelv, mint a megértés forrása és a magyarázat lehetséges eszköze. Látnok és tudós hősei világnyelveket sajátítanak el, elfelejtetteknek beszélnek, ismerik a szent nyelveket, erőfeszítéseik mégis ku-

darcra ítéltettek. Segítségükkel ugyanis legfeljebb fejleszteni és tolmácsolni tudják az ismereteket, a lényeg megértéséhez és magyarázatához azonban több kell, valami nem emberi.

Talán-inkább- esetleg-feltételezhetően: *angyali*.

Az angyalok, egészen pontosan a feltételezett közvetítő szerepük és nyelvük remélt mágikus jelentősége vissza-visszatérő motívumai a kötetnek. Az angyal szimbolikus jelenség, a rácsodálkozás évezredes vágyának kifejezője. Az angyalok beszéde közvetítője lehet az önnön sorsát megérteni vágyó emberiségnek. Az angyal hírnök, küldött, aki üzeneteket hoz és továbbít. Az angyalok létezése kétségtelen, azonban meghaladja az emberi felfogóképességet. A keleti, a zsidó és a keresztény hagyomány egyaránt meggyőződéssel vallja, hogy természetfölötti lények jelenléte vesz körül bennünket, ám mégis bizonytalanok vagyunk velük kapcsolatban. Nyilván azért, mert oly ritka a dokumentált találkozás. Az *angyal* című elbeszélés egy efféle esetről tudósít, mondván, „1979. február 18-án teljesen mezítelen férfire bukkantak Hamburg egyik kihalt mellékutcáján, hajnali négykor. A férfi arccal a földön feküdt, tarkóján alvadt vér, egyik – törött – szárnya pedig furcsán a hasa alá gyűrődött”. A sebesültet orvosok és tudósok vizsgálják, és megállapítják, hogy íme a bizonyosság: az angyalok valóban léteznek. A jelenséggel kapcsolatban azonban mindvégig bizonytalanok, hiszen nem tudnak mit kezdeni azzal a ténnyel, hogy az angyal a saját nyelvén kívül még latinul is beszél, ám azt káromkodásra használja, langyos kakaóba mártott kalácsot eszik és tetves a szárnya. Mindez nem illik az előzetesen kialakított képbe, és így inkább gondot okoz a süket, vak és érzéketlen emberiség számára, mintsem megnyugvást. A rendkívüli esemény bennfentes elbeszélője szelíd iróniával érzékelteti a tanácstalanságot és pánikot, mely akkor fogja el a vizsgálódókat, amikor kiderül, hogy semmi sem úgy történik, ahogyan azt várták.

Az angyalok mindenesetre valóságosak, és titokzatos létük elegendő a reményhez.

*

Latzkovits Miklós e kötettel belépett irodalomtörténészeink azon népes táborába, akik nemcsak rendszerezik, értelmezik és magyarázzák a szépirodalmi szövegeket, de szaporítják is azok számát. Valamikor, a múlt század első felében olyan jeles tudósok voltak egyúttal figyelemre méltó szerzők is, mint Szerb Antal, Schöpflin Aladár, Rónay György, Kárpáti Aurél, Lovass Gyula és Sötér István. Közülük néhányan a szegedi egyetemen is tevékenykedtek. S a város tanárképző főiskolájának, illetve jogelődjének tanári karában ugyancsak találunk olyan kutatókat, például Pitroff Pált és Vajthó Lászlót, akiknek nevéhez regényeket is kötnek a bibliográfiák. Az elmúlt fél évszázadban azonban elhomályosulni látszott e hagyomány. Az utóbbi években viszont szépirodalmi munkák is egyre-másra jelennek meg Szegeden élő fiatal irodalomtörténészek tollából. Szilasi László, Müllner András és Balogh Tamás íróként is figyelemre méltó tehetségek.

S az elmúlt esztendő nyaratól immáron Latzkovits Miklós is méltán együtt emlegetendő a felsoroltakkal.

Sánta Gábor